

Nr 87.

Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen angående anslag till ersättning för skador vållade av personer som avvikit från vissa anstalter; given Stockholms slott den 20 februari 1948.

Kungl. Maj:t vill härmed, under återopande av bilagda utdrag av statsrådsprotokollet över socialärenden för denna dag, föreslå riksdagen att bifalla det förslag, om vars avlåtande till riksdagen föredragande departementschefen hemställt.

GUSTAF.

Gustav Möller.

Utdrag av protokollet över socialärenden, hållet inför Hans Maj:t Konungen i statsrådet å Stockholms slott den 20 februari 1948.

Närvarande:

Statsministern ERLANDER, ministern för utrikes ärendena UNDÉN, statsråden WIGFORSS, MÖLLER, SKÖLD, QUENSEL, GJÖRES, DANIELSON, VOUGT, ZETTERBERG, NILSSON, STRÄNG, ERICSSON, MOSSBERG, WEIJNE, KOCK.

Efter gemensam beredning med cheferna för justitie-, finans- och inrikesdepartementen anför chefen för socialdepartementet, statsrådet Möller.

I fem särskilda motioner (II: 84, 139, 221, 276 och 279) till 1947 års riksdag behandlades frågan om ersättning av allmänna medel till personer, som lidit skada genom åtgärd av vid sinnessjukhus eller vissa andra anstalter intagen eller över huvud taget genom brottslig gärning.

Riksdagen anförde (skrivelse nr 475) i anledning av motionerna bl. a., att riksdagen fann det i en av motionerna (II: 279) framlagda förslaget att

ersättning skall kunna utgå av statsmedel för skada, som tillfogats genom brottslig gärning, vara värt beaktande. På anförda skäl fann sig riksdagen emellertid icke beredd att påkalla utredning i ämnet. Härefter anförde riksdagen.

I övriga motioner har ersättning av allmänna medel ifrågasatts endast beträffande skador vållade av sådana, som äro intagna på sinnessjukhus m. fl. anstalter, eller rymt eller försöksvis utskrivits därifrån. Efter prövning av Kungl. Maj:t i varje särskilt fall har ersättning för dylika skador hittills i viss omfattning tillerkänts skadelidande med anlåtande av anslag till extra utgifter. Enligt riksdagens mening bör en utredning av dessa ersättningsfrågor omedelbart inledas. Förslag till åtminstone provisoriska åtgärder för att utan anlåtande av den nödfallsutväg, som extra utgiftsanslagen erbjuda, möjliggöra ersättning av statsmedel i ömmande fall av skador av här avsett slag bör om möjligt föreläggas redan nästa års riksdag. Riksdagen är ej beredd att, såsom påyrkats i vissa motioner, redan nu besluta om särskild medelsanvisning för skadornas ersättande. Tills vidare torde alltså den utväg böra anlitas, som anslagen till extra utgifter erbjuda.

Under åberopande av vad sålunda anförts anhöll riksdagen om utredning av frågan om ersättning av allmänna medel för skador, vållade av personer, vilka äro eller varit intagna på sinnessjukhus m. fl. anstalter.

Jag hemställer nu att få till behandling upptaga den fråga, vari utredning begärts av riksdagen. Härvid torde jag till en början få lämna följande uppgifter rörande hittills inom området tillämpad praxis.

På socialdepartementets föredragning har Kungl. Maj:t under de senaste åren i ett antal fall beviljat ersättning för skador förorsakade av elever, som rymt från skolor tillhörande barna- och ungdomsvården (skyddshem).

Under åren 1944—1946 har Kungl. Maj:t sålunda haft att pröva tre ansökningar om ersättning för skada till följd av cykelstölder, förövade av elever som avvikit från skyddshem. Socialstyrelsen, som yttrat sig över ansökningarna, tillstyrkte i samtliga fall ersättning men föreslog att denna, särskilt med hänsyn till att cyklarna varit olåsta då de tillgripits, skulle nedsättas till omkring hälften av cyklarnas värde. Kungl. Maj:t beslöt i överensstämmelse med socialstyrelsens förslag och ersättningsbeloppen utgingo från femte huvudtitelns anslag till extra utgifter. I intet av dessa fall översteg det beviljade ersättningsbeloppet 100 kronor.

Under 1947 ha till socialdepartementet inkommit sex framställningar avseende skador, som vållats av elever vilka avvikit från skolor tillhörande barna- och ungdomsvården. I två fall ha skadorna uppkommit i samband med inbrott i bostadshus och i de övriga vid tillgrepp av bilar eller försök därtill. Skadorna ha i de särskilda fallen uppgått till belopp mellan omkring 400 och 1 500 kronor. Av nu ifrågavarande sex ärenden ha fem hittills avgjorts av Kungl. Maj:t. I dessa fem fall har Kungl. Maj:t på förslag av statskontoret, som avgivit utlåtande i ärendena, medgivit ersättning endast i den mån ömmande omständigheter ansetts föreligga och i det särskilda fallet bestämt ersättningsbeloppet med hänsyn till sökandens ekonomiska ställning. Sålunda har i ett fall framställningen avslagits, i ett fall

har beviljats full ersättning för liden förlust och i de övriga har ersättning medgivits med belopp motsvarande ungefär hälften av den beräknade skadan. De beviljade ersättningsbeloppen, vilka utgått från femte huvudtitelns anslag till extra utgifter, ha varit 800, 300, 500 och 597 kronor. Socialstyrelsen, som likaledes yttrat sig över ansökningarna, har i samtliga fall tillstyrkt full ersättning.

I detta sammanhang må nämnas, att styrelsen för statens uppfostringsanstalt å Bona fr. o. m. budgetåret 1937/38 ägt att för skada, som genom brott vållats av elev vid anstalten, utbetala ersättning med högst 100 kronor till varje målsägare under villkor, att åtal för brottet i laga ordning eftergivits. Sådan ersättning har utgått från anstaltens omkostnadsanslag. Tidigare hade Kungl. Maj:t i ett antal dylika fall tillerkänt skadelidande ersättning, som utgått från andra huvudtitelns anslag till extra utgifter.

Framställningar om ersättning för skador genom åtgärd av person, som intagits å fängvårdsanstalt eller sinnessjukhus, ha i det fåtal fall då dylik framställning under senare år gjorts, avslagits av Kungl. Maj:t. Sista gången en sådan ansökan prövades synes ha varit år 1938. En framställning har dock nyligen inkommit till inrikesdepartementet och har ännu icke prövats av Kungl. Maj:t. Det gäller i detta fall ersättning för skador å en bil, som tillgripits av två rymlingar från ett sinnessjukhus. Skadorna ha uppskattats till nära 2 500 kronor.

Med anledning av riksdagens nämnda skrivelse har inom justitiedepartementet företagits viss utredning, varefter hithörande frågor ytterligare övervägts inom Kungl. Maj:ts kansli. Utredningen och övervägandena ha begränsats till sådana skador, som avses i riksdagens hemställan, d. v. s. skador vållade av personer som äro eller ha varit intagna på vissa anstalter. Jag torde i detta sammanhang få antyda några av de spörsmål, som härvid beaktats.

Till en början uppställer sig spörsmålet om vilka slags anstalter, som här böra komma ifråga. De praktiskt viktigaste torde vara fängvårdsanstalter, barna- och ungdomsvårdsskolor samt sinnessjukhus. Det kan möjligen ifrågasättas, att även alkoholistanstalter skola medtagas.

Härnäst blir att avgöra vilket samband, som skall finnas mellan anstaltsvistelsen och skadans uppkomst. De fall som väckt störst uppmärksamhet äro tillgrepp och skador som förövats av rymlingar, alltså sådana intagna som utan lov avvikit från anstalt. För att ersättning skall utgå i sådana fall tala vissa speciella skäl. Sålunda är uppenbart, att faran för skador av detta slag är särskilt stor i grannskapet av sådan anstalt, varom här är fråga. Det kan anses obilligt, att befolkningen i den trakt där en anstalt är belägen skall löpa större risker än andra. Det vore olyckligt om förläggandet av en anstalt till en viss ort skulle av denna anledning väcka oro och ovilja i kringliggande bygd. Ett annat skäl för ersättning i förevarande fall kan sägas ligga däri att man både inom fängvården och andra former för omhändertagande strävar efter mera öppna vårdformer med mindre

tång och mindre bevakning. Därvid räknar man medvetet med att rymningar komma att äga rum i någon omfattning men att de olägenheter som uppkomma därigenom äro små i jämförelse med det öppna systemets fördelar. Det är endast sällan som rymningar lyckas hålla sig undan någon längre tid och de skador de vålla äro i allmänhet icke mera betydande. Även vid det öppna systemet kan rymningsfrekvensen reduceras till ett minimum om en effektiv bevakning anordnas. Kostnaderna härför bli emellertid avsevärda för det allmänna. I detta resonemang om fördelar och nackdelar hos det öppna systemet kan sägas ligga att man vägt värdet av skadorna mot vad som vinnes genom systemet, och i konsekvens härmed kan sägas att det allmänna bör bära dessa skador som ett slags omkostnad för anstaltsväsendet.

I riksdagens skrivelse avses emellertid icke blott skador vållade av rymningar utan även sådana skador, som förorsakats av dem som på försök utskrivits från anstalt. Beträffande denna grupp kan sägas, att det skulle bli mycket vanskligt att där draga gränsen för möjligheten till ersättning. Sålunda måste övervägas, om icke även de som villkorligt frigivits från frihetsstraff bära medräknas. Framförallt skulle kunna pekats på fall som stå mycket nära de nyss nämnda, t. ex. att skada vållats av en sinnessjuk, som vistats i frihet när han icke kunnat få plats på sjukhus eller som blivit slutligt utskriven när man, måhända alltför optimistiskt, ansett att han icke var farlig för andras säkerhet. Dessa överväganden föra med andra ord in på det större problemet om samhället borde ersätta i princip all den skada som vållats därav att samhällets skyddsåtgärder mot kriminella och otyllräkneliga nödvändigtvis måste bli ofullkomliga.

Såvitt angår rymningsfallen kan diskuteras vilket orsakssammanhang som skall fordras mellan rymningen och skadan. Denna fråga blir aktuell t. ex. om en rymning lyckas hålla sig undan och sedermera, måhända lång tid efter rymningen, förövar skada.

Vidare uppstår frågan vilka skador, som bära ersättas. Ersättning kan sålunda göras beroende av att skadan förövats genom brott. En begränsning till egendomsskador med uteslutande av personskador kan även tänkas.

Mest svårbehandlade äro de spörsmål, som hänföra sig till den skadelidandes personliga förhållanden, framförallt hans ekonomiska ställning. Till en början uppställer sig frågan hur det skall inverka på möjligheten till ersättning om egendomen varit eller kunnat vara försäkrad. I samband härmed uppkommer en rad olika problem. Vidare kunna skäl åberopas både för och emot att hänsyn skall tagas till den skadelidandes ekonomiska ställning. Å ena sidan kan göras gällande, att om ersättning över huvud taget skall utgå för skador av här ifrågavarande slag det principiellt riktigaste är, att full ersättning beviljas oberoende av den skadelidandes ekonomi. Framförallt kan åberopas, att endast denna lösning rimmar med den förut anförda motiveringen för ersättningen, nämligen att den kan betraktas som en omkostnad för anstaltens drift. Å andra sidan kan sägas, att man på nuvarande stadium, i avvaktan på närmare erfarenheter, bör gå försiktigare till väga

och icke binda sig för att utge ersättning i andra än ömmande fall. Riksdagens hemställan avser endast sådana fall.

För egen del torde jag få anföra följande i ämnet. Jag delar den principiella uppfattning, som torde ligga till grund för riksdagens ställningstagande till förenämnda motioner, nämligen att staten bör i större utsträckning än hittills faktiskt skett ersätta skador, som vållats av å vissa anstalter intagna personer, samt att härvid den nödfallsutväg, som anlitaudet av anslag till extra utgifter innebär, icke bör komma till användning. Statsmakterna torde sålunda i detta sammanhang böra godkänna principen att staten lämnar ersättning för dylika skador, varjämte särskilda medel böra anvisas till bestridande av ersättningarna. Såsom torde framgå av vad jag i det föregående anført, förutsätter emellertid en detaljerad reglering av ersättningsmöjligheterna ställningstagande till en rad delvis svårbedömda spörsmål, för vilkas lösande hittills tillämpad praxis lämnar endast ringa ledning. Tills vidare torde man därför i avbidan på ytterligare erfarenhet böra — såsom också riksdagen ifrågasatt — åtnöjas med en provisorisk reglering. Härvid bör någon rätt till ersättning icke fastslås i författning utan en prövning inom relativt vida gränser äga rum av omständigheterna i varje särskilt fall. Under dessa förhållanden torde prövningen böra ankomma på Kungl. Maj:t.

Ersättningsmöjligheterna synas tills vidare böra i huvudsak begränsas till rymningsfallen. Med hänsyn till svårigheterna att nu överblicka konsekvenserna av en utsträckning av ersättningsmöjligheten till fall, då skada vållats av försöksutskrivnen person, bör i dessa och därmed likartade fall ersättning icke utgå i förevarande ordning. Det synes rimligt, att hänsyn i regel tages till den skadelidandes ekonomiska ställning. Någon sträng begränsning till ömmande fall synes dock icke f. n. böra komma ifråga. Där emot synas fall där livränta eller därmed jämförlig ersättning kan ifrågasättas böra underställas riksdagen.

Innan en mera definitiv reglering inom nu ifrågavarande område genomföres, torde en grundligare utredning böra äga rum. Denna utredning synes emellertid icke böra sättas igång förrän den nu föreslagna provisoriska anordningen tillämpats någon tid.

Kostnaderna i framtiden för ifrågavarande ersättningar kunna icke med någon säkerhet beräknas. Sannolikt är att antalet ersättningsansökningar kommer att avsevärt stiga sedan möjligheten att erhålla ersättning blivit mera allmänt bekant. Det synes lämpligt att tills vidare anvisas ett gemensamt anslag för samtliga ersättningar av ifrågavarande slag samt att anslaget uppföres under femte huvudtiteln. Anslaget torde för budgetåret 1948/49 böra anvisas med ett förslagsvis beräknat belopp av 5 000 kronor.

Under åberopande av det anförda hemställer jag, att Kungl. Maj:t måtte föreslå riksdagen

att till *Ersättning för skador vållade av personer som avvikit från vissa anstalter* för budgetåret 1948/49 under femte huvudtiteln anvisa ett *förslagsanslag* av kronor 5 000.

Med bifall till denna av statsrådets övriga ledamöter biträdda hemställen förordnar Hans Maj:t Konungen, att proposition av den lydelse bilaga till detta protokoll utvisar skall avlätas till riksdagen.

Ur protokollet:

M. Silfverstolpe.